

EVENIMENTELE DE LA REGHIN PREMERGĂTOARE ȘI DIN TIMPUL ZILEI DE 1 DECEMBRIE 1918 VĂZUTE DE DR. IOAN POPESCU

Dr. Ioan Popescu a fost o personalitate marcantă a Reghinului din perioada interbelică. De profesie jurist, și-a adus o contribuție însemnată la dezvoltarea acestui oraș, al cărui primar a fost între anii 1924-1940¹.

S-a născut la 19 aprilie 1896 la Reghinul-Săsesc, ca primul dintre cei patru copii ai avocatului dr. Ioan Popescu. A urmat școala primară în orașul natal, apoi cursul inferior de liceu la liceul german din Bistrița, cursul superior și bacalaureatul la liceul „Andrei Șaguna” din Brașov, iar facultatea de drept la Universitatea din Cluj, de unde a fost recrutat și trimis pe front. După terminarea războiului și-a luat doctoratul în drept și a intrat în administrație. A militat în permanență pentru buna înțelegere între naționalitățile conlocuitoare ale Transilvaniei², nefăcând parte din nici un partid politic.

Înainte de a expune relatarea doctorului Popescu referitoare la evenimentele din noiembrie - decembrie 1918 de la Reghin, se cuvine a arăta câteva aspecte mai importante privind participarea sa la viața publică. În noiembrie 1918 îl aflăm membru în CNR Reghin³, la 8 mai 1921 a fost ales membru în primul consistoriu diocezan ortodox de la Cluj, pe o perioadă de 3 ani⁴, în 1922 prim pretor al plasei Reghinul de jos⁵ și apoi al Reghinului de sus⁶ în 1924 este prim pretor de Reghin și donează 1000 de lei pentru școlile Blajului⁷, iar la 1925 din nou prim pretor la plasa Reghinul de jos⁸

În 1926 devine primar în Reghin⁹, răsplătit cu ordinul „Coroana României” în gradul de ofițer¹⁰, în 1927 este membru în consiliul de administrație al Băncii „Mureșana”¹¹ și deputat sinodal în protopopiatul ortodox de Reghin¹². La 30 ianuarie 1930 comisia interimară din Reghin, instalată la 13 ianuarie 1930 și-a dat demisia și a

---

¹¹ Wigant Welzer, Ernst Philippi, *Sächsisch-Regen - Die Stadt am Berge. Lebensbilder aus der Vergangenheit einer kleinen Stadt in Siebenbürgen*, Bochum, 1991, p.245. Autorii îl consideră ca primul și ultimul primar român al Reghinului - Săsesc.

² Date culese din manuscrisul intitulat *Scurtă recapitulare a evenimentelor și situației din Reghin înainte și la 1 Decembrie 1918, văzute și trăite de dr. Ioan Popescu*, în culegerea *Documente și mărturii privitoare la Unirea Transilvaniei cu România - 1 Decembrie 1918 - în zona Reghinului*, p. 22.

³ I. S. Nistor, *Contribuții mureșene la marea unire*, Cluj-Napoca 19.. p-144

⁴ Moraru Alex., *Înfăptuiri de seamă ale ortodoxiei clujene între 1918-1940 în 80 de ani de administrație românească la Cluj Napoca*, vol I, Cluj-Napoca, 1999, p. 101, 111.

⁵ M. Tr. 1/5 aprilie 1922, p. 8; idem nr. 6& 20 iulie 1922, p. 1.

⁶ M. Tr. 11/10 nov 1922, p. 12.

⁷ *Unirea*, nr. XXXIV din 3 mai 1934 .

⁸ *Calendarul Administrativ pe anul 1925*, Cluj 1925, p. 284.

⁹ *Semănătorul*, an II, nr. 11 din 11 martie 1926; *ibidem*, din 22 dec. 1926 .

¹⁰ *Gazeta Oficială a jud. Mureș*, nr. 1/15 ian 1926, p. 1; *Viitorul Mureșului*, Tg. Mureș an II, nr. 1, din 17 I. 1926; *ibidem*, nr. 3 din 14 febr. 1926.

¹¹ *Semănătorul*, an III. Nr. 6, 17 II, 1927; *ibidem*, an IV, nr 4, 15 02. 1928.

¹² *Semănătorul*, an III, nr. 10 din 25 martie 1927.

fost înființată o nouă comisie în frunte cu Ioan Popescu¹³, iar peste o săptămână s-a constituit Consiliul Orașului, iar el a fost ales din nou primar¹⁴.

În urma alegerilor eparhiale din Cluj din 1932, este ales membru pe o perioadă de 6-7 ani¹⁵, în 1934 este din nou președintele comisiei interimare a Reghinului¹⁶ și în 1935 din nou primar¹⁷. În același an devine președinte al consiliului de administrație al băncii "Mureșana"¹⁸.

Deoarece în perioada interbelică a fost unul dintre principalii administratori ai proprietăților Coroanei regale, administrator al domeniului regal de vânatoare de la Gurghiu-Lăpușna (el fiind cel care s-a ocupat de formarea tânărului rege Mihai I ca vânător)¹⁹ cade în dizgrația noului regim instaurat în România după abdicarea regelui Mihai I, i se confiscă averea, este mutat într-o locuință insalubră la periferia orașului²⁰. Părăsit aproape de toți, bolnav și obosit, moare în 1966, fiind îngropat în orașul său natal.

Memoriile prezentate mai jos au fost transcrise în anul 1968, cu ocazia semicentenarului Unirii.

Scurtă recapitulatie a evenimentelor și situației din Reghin înainte și la 1 Decembrie 1918, văzute și trăite de dr. Ioan Popescu

În 1918, eram [în vârstă] de 23 de ani - ofițer în armata ungară, sublocotenent în Regimentul 4 de Husari din Szabocka azi Subotița, cu o vechime pe câmpul de luptă de peste 24 de luni, fapt care m-a făcut să beneficiaz cu începere de la 1 noiembrie 1918 de un concediu de studii de 3 luni care se acordau acelor studenți universitari care, înrolați în armată aveau 24 de luni serviciu pe câmpul de luptă. Ori eu fiind student în anul al III-lea la drept la Universitatea din Cluj, am beneficiat de acest concediu.

Astfel, la sfârșitul lunii octombrie 1918 am sosit acasă la Reghin - unde am stat și am participat la marele eveniment din 1 Decembrie 1918 și la instalarea imperiului român pe aceste plaiuri după 1 Decembrie 1918 până la înrolarea în armata română.

Pe tot parcursul drumului pe care l-am făcut aproape prin întreaga monarhie de pe frontul italian până la Reghin, m-am convins că situația se agravează din zi în zi și că prăbușirea imperiului habsburgic este în curs. Deja pe drum trecând prin Viena, unde am întâlnit mai mulți ofițeri români din armata austro-ungară, între care îmi amintesc de ofițerul maior Simion Alexandru din Regimentul 51 Alba-Iulia, am fost pus la curent cu evenimentele ce se pregătesc din partea conducătorilor români din

¹³ *Semănătorul*, an VI, nr. 10, din 1 iunie 1930.

¹⁴ *Semănătorul*, an VI, nr. 11, din 7 iunie 1930.

¹⁵ *Viitorul de Mureș*, din 14 martie 1932.

¹⁶ *G. O. jud. Mureș*, nr. 11/ 22.03. 1934, p.7.

¹⁷ *Țara Noastră*, an XIV, nr. 29 mai 1935.

¹⁸ *Semănătorul*, an XII, nr. 1, din 31 martie 1936.

¹⁹ Marin Șara, *Dr. Ioan Popescu în Reghinul Cultural-studii și articole*, Vol IV, Reghin, 1999, p. 259; Beatrice Doboczi, *Mărturii documentare despre dr. Ioan Popescu*, în vol. cit., Reghin, 1999, p. 165.

²⁰ Marin Șara, *op. cit.* p. 260.

Ardeal. Trecând prin Budapesta, la hotelul Cornul Vânătorilor, unde locuiau și se adunau deputații români din parlamentul maghiar și ceilalți conducători politici ai românilor ardeleni, am găsit o frământare nemaivăzută până atunci. Avocatul Erdely, dr. Vaida, Maniu, episcopii români, ofițeri români din armata austro-ungară, dintre care îmi amintesc de căpitanul Medrea din Alba-Iulia Sebeș, erau prezenți și așteptau cu nerăbdare desfășurarea evenimentelor. În Budapesta nu mai era ordinea veche, domnea nesiguranța și era plină de soldați dezertori de pe fronturi.

Sosit la Reghin am luat contact urgent cu protopopul Vasile Duma și ceilalți conducători [pe]care i-am găsit atunci la Reghin, protopopul Ariton Popa, avocat dr. Teodor Popescu, Victor Mera farmacist etc., pe care i-am pus la curent și cărora le-am raportat cele văzute și constatate în drumul meu, predându-le și instrucțiunile primite de la conducătorii noștri din Budapesta. În Reghin, evenimentele evoluau mai încet, de-abia la începutul lunii noiembrie întorcându-se mai mulți soldați, au început și aici frământările, dezordinea și neliniștea.

Primăria, sub conducerea subprimarului Schuller Emil - căci primarul Dr. Hugo Schiffbäumer părăsise orașul din cauza nemulțumirilor și manifestațiilor ostile ale populației, în special femeile nemulțumite de lipsa de alimente și neregulile săvârșite de organele administrative la împărțirea alimentelor – pierdea treptat și rapid controlul situației. Menționez că întreaga conducere a primăriei era săsească. Astfel au fost siliți să accepte înființarea unei gărzi civile, care să vegheze și să mențină ordinea în oraș. Această gardă s-a constituit sub comanda celor doi ofițeri de rezervă aflători acasă, căpitanul dr. Bertin Ferencz și căpitanul dr. Eugen Truția, ambii avocați din Reghin, având ca subalterni câțiva ofițeri unguri iar soldații și gradele inferioare erau recrutate din soldații dezertori aflători în Reghin și jur. Această gardă oficială a funcționat până în ziua de 30 noiembrie 1918 ora 11, dată când a intrat prima patrulă călare a avangardei armatei române sub comanda generalului Moșoiu.

Prima activitate a acestei gărzi a fost că a șters gradele comandanților, a subofițerilor și a gradelor inferioare, silindu-i să-și taie stelele, gradele de pe guler. Fiind această gardă oficială, a primit din Tg. Mureș, de la depozitele armatei, armament, câteva puști și 4 mitraliere precum și muniție. Aproape în fiecare noapte alarmau orașul, ba că vin ibăștenii și hodăcenii să atace și să ocupe orașul, ba că pericolul vine dinspre Mureș; astfel țineau în permanență în tensiune populația orașului și-și justificau astfel existența.

Epuizându-se fondurile primăriei pentru întreținerea acestei gărzi, oficialitatea s-a adresat băncilor locale, care au și contribuit cu sume considerabile la întreținerea gărzii. În special cele două bănci săsești și cele ungurești. Banca "Mureșiana" a contribuit numai odată - la înființarea ei la primul apel - când situația nu era așa de haotică. De notat că din aceasta [gardă] n-au făcut parte decât unguri și evrei și dintre ofițerii de rezervă din Reghin, numai aceea care nu fuseseră de loc sau mai puțin timp pe front și făceau serviciu la partea sedentară. Sașii erau în expectativă și nu întreprindeau nimic, așteptau ordinele de la conducerea lor din Sibiu, ordine care întârziu căci comunicarea cu poșta era nesigură.

Intelectualii români din Reghin în frunte cu cei doi protopopi Vasile Duma și Ariton Popa țineau zilnic ședințe, când la locuința avocatului dr. Ioan Harșia, reîntors recent din prinsoarea rusească, când la Banca "Mureșiana", a cărui director atunci era Iosif Popescu, avocat dr. Teodor Popescu, casier Sever Barbu, contabil Ioan Varga. Acești intelectuali au constituit – împreună cu [alți] câțiva intelectuali, preoți, învățători din jur, care veneau zilnic la Reghin, Comitetul Național al Reghinului și jurul lui, luând contact prin curieri cu conducerea din Sibiu. Îmi amintesc că și eu am făcut de două ori, în calitate de curier, drumul Reghin-Sibiu cu corespondența, pe care am predat-o asesorului consistorial de pe acele vremuri Nicolae Ivan și am adus de la el ordine și instrucțiuni protopopului Vasile Duma. Călătoria pe tren atunci era dificilă și chiar periculoasă. Soldații în stare de ebrietate trăgeau fără nici un rost cu arma în gări și [în] decursul mersului – în general haosul era complet. Îmi reamintesc că la una din reîntoarcerile mele la Reghin din Sibiu era noapte, gara Reghin luminată, dar la intrarea trenului nu era nimeni în gară, nici chiar personalul de serviciu. Soldații din trenul neluminat, beți și în delir de bucuria că vin acasă, trăgeau cu arma din tren. Călătorii au năvălit la ieșire când un biet plutonier din fața mea a căzut la pământ lovit de un glonț tras din tren. La ieșire am găsit publicul călător și personalul gării ascuns după clădirea gării, unde așteptau liniștirea situației și numai cu greu încercau să se urce în tren. Numărul intelectualilor români care alcătuiau Consiliul Național din Reghin și jur creștea treptat, tot așa și numărul ofițerilor din fosta armată austriacă, români, sporea din zi ce trece. De data exactă nu-mi mai amintesc, dar știu că după sosirea în Reghin a Locotenent-colonelului Ștefi Branea din Aluniș s-a constituit, pe baza instrucțiunilor primite de la centru din Sibiu, Garda Națională Română, primul organ executiv al Consiliului Național din Reghin.

La început activitatea gărzii noastre s-a mărginit în organizarea ei; dar important era că, pe lângă garda oficială, așa numitul Nemzetörség, am avut și noi românii un organ executiv, primul de natura aceasta în orașul Reghin. Haosul creștea, nesiguranța ajunsese la maximum. Veștile din lumea mare erau contradictorii și incontrolabile, moralul populației orașului scăzut [și] numai la români creștea speranța în împlinirea visului milenar. Atunci vine ordinul din Sibiu pentru delegarea reprezentanților la Alba-Iulia.

În Reghin, în afară de cei doi protopopi Duma și Ariton Popa sunt desemnați dr. Ioan Harșia, dr. Teodor Popescu, Victor Mera farmacist. Aceasta a fost situația înainte de 29 noiembrie 1918 de la Reghin. Din seara zilei de 29 noiembrie 1918 se prezintă un curier în civil - soldat din armata română - trimis de căpitanul Minsca din cavalerie, fost în armata austriacă, care trecuse mai de mult în țară și acuma făcuse serviciul la statul major al diviziei de sub comanda generalului Moșoiu, care trecuse de Tulgheș granița și înainta spre Toplița, cu un mesaj din partea lui, în care se încunoștiința că în dimineața zilei de 30 noiembrie 1918 va intra o patrulă de cavalerie în avangardă în orașul Reghin și-mi ordonă s-o aștept în fața primăriei. Totodată mi-a cerut un raport detaliat despre situația din Reghin și jur. După întocmirea raportului și expedierea curierului, m-am dus noaptea la protopopul Duma, care pleca dimineața la Alba-Iulia, și unde locuia și colonelul Branea și i-am pus la

curent cu cele întâmplare. Duma a plecat la Alba-Iulia iar colonelul Branea a plecat în parc să-și pregătească garda. Eu, după o noapte agitată, m-am plimbat de dimineață în mijlocul drumului până la strada azi Pandurilor unde trebuia să vină patrula.

În piața Reghinului haosul ajunsese la culme, garda de la primărie scosese cele patru mitraliere în fața băncilor și amenința că trag dacă nu le dau bani, căci fondurile se epuizaseră. În această atmosferă, în ziua de 30 noiembrie 1918 ora 11-pentru mine poate cea mai memorabilă zi din viață - își face apariția ieșind din strada Pandurilor prima patrulă a armatei române condusă de un sublocotenent. La consemnul stabilit oprește patrula, descalecă și după ce ne îmbrățișăm intrăm în primărie. Urcăm treptele prin forfoteala gardiștilor, care se uită mirați la noi dar nu acționează. Intrăm în antecamera subprimarului Emil Schuller care, vădit emoționat, se scoală de pe scaun. Neștiind atunci Emil Schuller bine românește fac pe interpretul, comunicându-i cam următoarele: îl prezint pe sublocotenentul român comandantului patrulei și-i comunic că din acest moment armata română a pus stăpânire pe oraș și garantează ordinea și libertatea cetățenilor. Îi mai comunic ca toți funcționarii să rămână la locurile lor și să-și îndeplinească obligațiunile curente. Când se petreceau aceste evenimente noi nu știam că sașii la Sibiu au încheiat cu conducerea noastră înțelesul și convenția de aderare a sașilor la cele ce vor hotărî la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia. Poate că Schuller știa deja ceva căci foarte emoționat a urât bun venit armatei române și reprezentantului ei în persoana sublocotenentului și l-a asigurat de toată loialitatea și de tot concursul lui și a organelor primăriei. După aceea a adunat în cabinet pe toți funcționarii aflători la primărie și i-a prezentat și i-a îndrumat în fața noastră să steie și să dea tot concursul lor armatei române care va intra ca mâine în oraș. Aceasta a durat cam un ceas bun. La ieșire din cabinet n-am mai găsit nici un gardist, nici în curte și nici afară, toți s-au împrăștiat fără urmă. Atunci am trimis un soldat din garda română, pus la dispozițiile mele în fața primăriei să nu anunțe pe colonelul Branea de evenimente și să-l roage să vină cu garda din parcul orașului să o instaleze în localul primăriei, fapt care peste puțin timp s-a și întâmplat. Patrula armatei am instalat-o în camerele din curtea primăriei unde până atunci erau soldații din garda civilă iar într-o cameră alături era instalată comenduirea pieții și am început pregătirile pentru intrarea armatei române, adică a Regimentului 27 Bacău care urma să intre în oraș de 1 decembrie 1918.

Până seara s-a putut face încartiruirea în oraș la familiile particulare românești și săsești a întregului regiment. S-a dispus ora de închidere pentru ora 9 seara. După intrarea patrulei în câteva ore s-a restabilit ordinea și liniștea ca prin minune. Este adevărat că leacul minune au fost cele 25 de bote aplicate vătavilor din gardă și câtorva elemente recalcitrante care au condus și ațâțat spiritele la jaf și dezordine. După un chef care a durat până în zori, am început pregătirile pentru primirea armatei.

Sașii care între timp au primit și ei instrucțiunile lor de la conducerea din Sibiu, au înjghebat la repezeală o gardă a lor, care sub comanda sublocotenentului Wermescher Ernst s-a înșirat la orele 2. p.m. lângă garda română în fața primăriei, unde era adunată toată intelectualitatea română din Reghin și jur, în frunte cu Iosif

Popescu, Sever Barbu și toți care erau acasă, că toți ceilalți plecaseră cu o zi înainte la Alba-Iulia. Cam către orele 3-4 după-masă, se duce fanfara Regimentului 27 Bacău, care, sub comanda Colonelului Gherescu, călare în fruntea regimentului își face apariția în piață. Urale și delir îl întâmpină. Garda română și cea săsească dă raportul, cuvântul de bun venit este rostit de Iosif Popescu directorul Băncii Mureșiana, iar subprimarul Emil Schuller salută armata în numele oficialității orașului. Răspunde emoționat colonelul Gherescu și asigură toți cetățenii orașului de binevoitoarea protecție a armatei române. Descalcează, și împreună cu cei prezenți, ofițeri și soldați, doamne și bărbați se încinge o horă în piața Reghinului ca-n povești. Apoi se trece la încartiruirea ofițerilor și a trupe. Colonelul Gherescu este încartiruit la Iosif Popescu. La primărie se instalează comenduirea pieței, comandant fiind căpitanul Mihail Răutu și cu ajutor. Se reîntorc delegații de la Alba Iulia – cred că niciodată n-a văzut zile mai pline de însuflețire și de frăție ca acesta. La câteva zile își anunță sosirea în oraș, venind din Toplița, generalul Moșoiu comandantul diviziei. În întâmpinarea lui pleacă dimineața delegatul nostru Sever Barbu, nepotul memorandistului Patriciu Barbu, cu subprimarul Schuller într-un landou până la Deda. Pe la dejun sosesc la Reghin cu suita. Generalul este întâmpinat de o mulțime imensă în piață și apoi urcă în sala festivă a primăriei, unde este salutat oficial de protopopul Duma Vasile în numele reghinenilor și de autorități. Răspunde emoționat generalul și ca ardelean nu-și poate stăpâni lacrimile care-l năpădesc de bucurie că a ajuns această zi și că i-a fost hărăzit lui să comande armatele de eliberare și înfăptuire a visului milenar al neamului nostru. După masă generalul Moșoiu cu o locomotivă la care s-a atașat un vagon clasă, însoțit de suită și de mine s-a reîntors la Toplița.

Instalat pentru câțiva timp Regimentul 27 Bacău în Reghin, de aici unități însoțite de armata română au pătruns în toate satele din jurul Reghinului, unde deja s-a instalat stăpânirea românească în mod automat și local, ducând cu sine numai consfințirea oficială.

Aceasta ar fi pe scurt, dar o descriere reală a evenimentelor petrecute în Reghin și jur, în toamna anului 1918, din partea unui supraviețuitor din cei puțini care mai trăiesc în Reghin și jur - din cei mulți - trecuți la cele eterne și care au participat și contribuit activ la pregătirea și înfăptuirea marelui act al unirii tuturor românilor, desăvârșit la 1 Decembrie 1918 la Alba-Iulia.

Fragmentul din memoriile doctorului Ioan Popescu, redate mai sus, au fost incluse, împreună cu altele, în culegerea de materiale privitoare la evenimentele de la sfârșitul anului 1918 petrecute la Reghinul Săsesc și în localitățile din jurul acestuia, mărturii ce se află cuprinse în 4 volume manuscris aflate la Biblioteca "Petru Maior" din acest oraș. Întocmirea volumelor s-a făcut în anul 1968, cu ocazia semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România.

Ioan Popescu a fost un martor important al acelor evenimente. Din cele redate mai sus, se poate observa starea de spirit a populației orașului în acea vreme, în ajunul sosirii armatei române pe teritoriul acestuia. Trupă al cărei comportament nu a fost unul tocmai civilizată căci, după cum aflăm din presa vremii, dar nu și de la Ioan Popescu (care nici nu avea voie să critice armata română în anii postbelici), unii soldați

s-au dedat la “mici furturi” de prin averile private ale localnicilor sași, în ciuda garanțiilor generalului Moșoiu, ceea ce a trezit nemulțumirile acestora²¹.

DORIN IOAN RUS

**LES ÉVÈNEMENTS D'AVANT ET DANS LE 1ER DÉCEMBRE 1918
À REGHIN VUS PAR DR. IOAN POPESCU**

(RÉSUMÉ)

Cet article traite les événements antérieurs au 1er Décembre dans la ville de Reghin, vus par le dr. Ioan Popescu, importante personnalité de cette ville. Dr. Ioan Popescu était avocat et membre fondateur du Conseil National Roumain de Reghin. Plus tard, il est devenu le maire de la ville. Dans ses mémoires, qu'il a écrit avant 1966, on raconte quelque chose de l'arrivée de l'armée roumaine et l'esprit des citoyens de la ville entre le 28 novembre et le 2 décembre 1918.

---

²¹ Amănunte în cotidianul *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* nr. 13724 din 15.XII. 1918.